

BREASLA TÎMPLARILOR DIN CLUJ ÎN SECOLUL AL XVII-LEA (Partea I)

Un important aport la realizarea progresului general al Transilvaniei în secolul al XVI-lea a fost adus de populația meșteșugărească a orașului Cluj, care, prin numărul de bresle și specialități, stătea alături de celelalte orașe importante ale Transilvaniei, Brașov, Sibiu, Bistrița, sau le depășea chiar.

Dacă în secolul al XV-lea statutele existente dovedesc prezența la Cluj a 11 ramuri de producție organizate în bresle¹ și a 40 de branșe meșteșugărești, în secolul al XVI-lea se constată o înmulțire substanțială a acestora, aceleași documente atestând de data aceasta circa 30 bresle și aproape 60 specialități meșteșugărești. Această situație explică de ce Clujul celei de a doua jumătăți a secolului al XVI-lea se putea compara, sub raportul calitativ și cantitativ al producției meșteșugărești, cu o serie de centre ale Europei centrale și răsăritene.

În contextul general al breslelor clujene, cea a aurarilor, blănarilor sau croitorilor au avut un rol conducător, breasla tîmplarilor, care constituie obiectul interesului nostru, neatingînd nivelul altor bresle, tîmplarii clujeni fiind socotiți mai „săraci”².

Știrile documentare despre tîmplari sînt destul de rare nu numai pentru secolul al XV-lea, cînd registrul locuitorilor unguri din 1453 menționează numele lui Grigore Mensator, Bartolomeu Mensator și Benedict Mensator³, dar și pentru secolul al XVI-lea. În această perioadă sub numele generic de tîmplari se cuprindeau și dulgherii și măsarii, numărul membrilor fiecăreia dintre aceste branșe fiind destul de redus. În atare situație, urmînd exemplul confrăților din Sibiu și Brașov unde la 1520 și, respectiv, 1523 se constituie breasla tîmplarilor, a zugravilor și fe-restragiilor, sau a celor din Bistrița care la 1549 alcătuiesc o breaslă din tîmplari, zugravi și constructori de orgi, tot astfel și cele trei branșe amintite din Cluj își vor fi format împreună o breaslă care este atestată documentar în a doua jumătate a secolului al XVI-lea⁴.

Această stare se pare că nu a durat multă vreme, căci în secolul al XVII-lea, odată cu sporirea numărului de meșteșugari, se produce o diviziune a acestora, breasla tîmplarilor fiind acum o organizație aparte cu statute proprii.

Că lucrurile stau astfel, ne-o dovedește atît faptul că acum sînt înlocuite unele piese de mobilier lucrate de dulgheri cu altele lucrate de

¹ S. Goldenberg, *Clujul în secolul al XVI-lea*, București, 1958, p. 65.

² *Idem*, p. 122—123.

³ *Idem*, p. 122.

⁴ *Ibidem*.

timplari, de pildă „asztalos láda“ ia locul lăzii de dulgher „ácsolt láda“⁵, cît și lucrările de măiestrie pe care trebuia să le execute calfa de timplă pentru a putea fi admisă în breaslă. Între acestea pe primul loc figurează confecționarea unei mese „cinstit lucrata“ și prevăzute cu sertare ascunse. Această piesă necesita în tot cazul o muncă de timplărie. Trebuie să fi fost același tip de masă de Renaștere tirzie pe care-l găsim reprezentat atît pe tabla breslei timplărilor din Cluj din 1656⁶, cît și pe sigiliul breslei din același an⁷. Deasupra meselor de pe ambele însemne sînt dispuse o rindea și respectiv o rindea, un echer și un compas, deci le putem considera ca reprezentări iconografice de unelte și produse ale acestui meșteșug. Un exemplar al genului se păstrează și în muzeul nostru⁸.

Dealtfel departajarea netă a timplărilor de dulgheri reiese și din statutele breslei timplărilor din secolul al XVII-lea.

Că ne lipsesc date despre breasla timplărilor de la constituirea ei și pînă către mijlocul secolului al XVII-lea, se explică prin aceea că la anul 1655 statutele maghiare ale breslei ard împreună cu alte bunuri ale breslei pe cînd se aflau în păstrare la Megyeri Mihály⁹. În anul următor însă, starostele breslei Nébb András, împreună cu Soós István, meșter de breaslă tînăr și cu Régeni Lew János meșter, le refac în limba maghiară și le prezintă principelui Gheorghe Rákóczi al II-lea, cerîndu-i întărirea acestora și publicarea lor și în latinește. Sub clauza că ceea ce i se prezintă nu diferă cu nimic de cele arse, principele pune să fie traduse în limba latină și le întărește sub semnătura sa și a cancelarului său Mikes Mihály în tabăra de lîngă Iernut, la 5 iulie 1656.

După trei ani, în martie 1659, în urma dietei de la Bistrița ținută de principele Acațiu Barcsai, statutele breslei, dar tot în forma latină, sînt difuzate în Principat și totodată sînt cuprinse într-un transcriptum întărit, de data aceasta, de Conventul de la Cluj-Mănăstur la 29 mai. Odată cu confirmarea și întărirea de către principe a statutelor breslei timplărilor au fost confecționate și tabla și sigiliul breslei, ambele fiind date 1656.

Varianta latină întărită de principe cuprindea numai 10 puncte (3 puncte referitoare la îndatoririle ucenicilor, iar restul de 7 privitoare la lucrările de măiestrie ale calfelor și certificatele acordate acestora la eliberarea din călfie), în timp ce varianta maghiară este mult mai amplă, cuprinzînd 22 de puncte¹⁰.

Ne oprim numai asupra acelor reglementări statutare care se referă la structura breslei, structură care avea un caracter ierarhic. Aceasta se manifesta prin existența mai multor trepte, respectiv meșteri, calfe, ucenici.

⁵ H. Szabolcsi, *Régi magyar bútorok*, Budapesta, 1954, p. 25.

⁶ M. Bunta, *Tablele și semnele de breaslă în colecțiile muzeelor de istorie Cluj și Sighișoara*, în *ActaMN*, IV, 1967, p. 209.

⁷ M. Bunta, *Sigiliul de breaslă în colecția Muzeului de istorie Cluj*, în *ActaMN*, III, 1966, p. 218.

⁸ V. Pop, *O masă pictată din secolul al XVII-lea în Muzeul de istorie al Transilvaniei*, în *ActaMN*, XI, 1974, p. 215.

⁹ Jakab Elek, *Kolozsvár története*, II, Budapesta, 1888, p. 621.

¹⁰ Jakab Elek, *Oklevéltár Kolozsvár történetéhez*, Budapesta, 1888, p. 346—355.

Pentru ca o persoană să ajungă meșter, membru al unei bresle, trebuia să parcurgă un drum lung și greu, să învețe un număr de ani la un meșter breslaș, să facă ucenicie. Durata stagiului de ucenic de pe lângă un meșter tâmplar era de 4 ani.

Dintre condițiile pe care trebuia să le îndeplinească tânărul la intrarea ca ucenic, condiții menite să păstreze „puritatea breslei“, amintim în primul rând condiția să nu fie iobag, apoi certificatul de origine și în același timp, conform normelor clujene, să fie de „nație“ maghiară sau săsească. De asemenea tânărul mai era obligat și la plata unei taxe. Aceste taxe variau în timp, dar și în funcție de importanța meșteșugului. Documentele noastre fixează pentru ucenicii tâmplari o taxă de angajare de 3 florini și 16 dinari, ceea ce este destul de puțin comparativ cu taxele plătite de ucenicii breslei aurarilor sau blănarilor cotate ca „meșteșuguri superioare“.

Fiii de meșteri erau favorizați în raport cu tinerii străini care doreau să învețe meseria de tâmplar; dacă fiul de meșter slujea deja la tatăl său, durata uceniei era de numai 2 ani, iar dacă slujea la un alt meșter, 3 ani în timp ce taxa de ucenicie era abia 1 florin și 8 dinari.

Și într-un caz și în altul, după angajare ucenicul trebuia să ofere un ospăț pentru cei 2 staroști, notarul breslei și pentru acei meșteri bătrâni invitați de breaslă.

După terminarea uceniei i se elibera ucenicului un certificat despre învățarea meșteșugului, pentru aceasta plătiind o taxă de 50 dinari. Pe baza acestui certificat ucenicul putea fi angajat calfă.

Perioada de călfie varia în general între 2 și 4 ani, calfele de tâmplari avînd-o stabilită la 4 ani. Dintre aceștia 2 ani erau fixați pentru „plimbarea“ sau călătoria pe care calfa trebuia s-o întreprindă în lume pentru completarea învățaturii. În cazul în care calfa nu efectua această călătorie, trebuia să lucreze în atelierul meșterului cei 4 ani, dar suporta și rigorile unei amenzi către breaslă de 10 florini.

Pentru munca depusă calfa primea o retribuție fixă, punctul 7 prevăzînd 20 dinari pe săptămînă, iar în cazul în care calfa se bucura de situația de asociată a meșterului, primea 25 dinari.

Momentul cel mai important din viața unei calfe era pregătirea și prezentarea lucrării de măiestrie, a capodoperei. În vederea acestui moment fiecare calfă își alegea un meșter la care să-și efectueze lucrarea de măiestrie, meșter pe care „trebuia să-l slujească cu cinste timp de un an“, spune documentul, primind pe săptămînă 25 dinari. Dar și la examenul de meșter calfa se putea prezenta numai dacă producea o serie de dovezi despre originea și pregătirea lui, iar dacă acestea erau găsite corespunzătoare, calfa era declarată „cetățean al orașului“ (punctul 22).

Punctul 18 reglementează nu numai în ce constă capodopera unor calfe de tâmplar (o masă „cinstit lucrată, prevăzută cu ascunzișuri“, un eșichier cu figuri, „mensa crypticis arcubus“ și o ladă de 2,5 coți lungime, toate aceste piese nepictate), dar fixează și timpul de 8 săptămîni și 3 zile ca termen de execuție. În timpul efectuării lucrării calfa era controlată din două în două săptămîni de meșterii supraveghetori pentru ca nu altcineva să-i facă lucrarea. Dacă timpul stabilit nu era respectat, calfa era penalizată cu 3 florini.

Lucrarea isprăvită era prezentată breslei, care alegea doi meșteri controlori pentru examinarea respectării canoanelor impuse.

Pentru a fi primit însă în breaslă și pentru a se bucura de toate drepturile unui meșter breslaș, candidatul trebuia să mai îndeplinească unele „formalități“ destul de grele și costisitoare. În primul rînd trebuia să ofere trei mese meșterilor din breaslă; o masă pentru meșterii bătrîni evaluată la 16 florini, una pentru meșterii tineri de 4 florini și una pentru meșterii „îndreptători“ de 2 florini. După achitarea de aceste obligații ca și după contractarea căsătoriei și plata taxei de 30 florini, calfei „i se eliberează mina“, adică devine membru al breslei putînd să-și angajeze călfă și ucenic.

Punctul 16 al statutului cuprinde referiri și la acei ucenici care au servit cei 4 ani în alt oraș, dar care vor să-și efectueze stagiul de călfie în breasla tîmplarilor din Cluj. După prezentarea certificatelor de origine, de moralitate și de ucenicie, tînărul respectiv trebuia să ofere un festin celor doi staroști, notarului și meșterilor bătrîni, plătiînd și o taxă de angajare de 4 florini și 16 dinari, dar și o amendă de 20 florini.

Aceste obligații costisitoare aveau scopul de a împiedica intrarea de noi membri în breaslă și în același timp erau un mijloc de a stăvili concurența. Ele denotă cu multă claritate caracterul „monopolist“ al acestor organizații, care aplicau o politică „protecționistă“ față de familia meșterului breslaș și de discriminare față de străini.

Fiii meșterului aveau prioritate în raport cu calfele străine în privința dobîndirii calității de membru al breslei, bucurîndu-se atît de reduceri de taxe, cît și de o parte din cheltuielile ospătului.

După cum se știe, calfele, ca o ripostă la situația umiltoare în care erau ținute, pentru a obține condiții mai bune de muncă și salarizare, se organizează și ele în asociații, în „frății“ de calfe (Bruderschaft). O astfel de „frăție“ trebuia să fi avut și calfele de tîmplari în secolul al XVII-lea, căci statutele breslei fac în două rînduri mențiunea ei: o dată referitor la meșterii tineri, care, fiind primiți în breaslă, să se adapteze noilor obligații de serviciu după funcțiile deja învățate în „frăție“ (de aici concluzia firească că „frăția“ era organizată după modelul breslelor) și a doua oară în legătură cu pedepsirea unei calfe care face muncă de cîrpaci, nu de către „frăția“ calfelor, ci de către breaslă, pentru că breslei îi produce daune, deci „frăția“ era sub controlul direct al breslei, fiind în ultimă instanță o anexă a acesteia.

Chiar dacă teoretic statutele reglementează egalitatea meșterilor din cadrul breslei, practic ordinea ierarhică a meșterilor crea o serie de inegalități.

Prima treaptă în această ierarhie era aceea de meșter tînăr, numărul acestora fiind în breasla tîmplarilor de 4. Dat fiind că în statute apare titulatura de „tînăr meșter de breaslă“, aceasta ne face să presupunem că era vorba despre un fel de șef peste meșterii tineri care avea și rolul de a-i controla pe aceștia în zilele de tîrg cînd instalau cortul breslei.

Respectarea cu strictețe a rangurilor în breaslă se face simțită nu numai cu ocazia împărțirii banilor în breaslă, cînd meșterii bătrîni primesc cîte un florin, cei mijlocii 60 dinari, iar tinerii abia 40 dinari, dar

și în timpul ospetelor cînd meșterii tineri nu se așezau alături de ceilalți convivi, ci serveau la masă.

Trecerea în categoria superioară, de „meșteri mijlocii“, obliga la plata unei taxe de 5 florini datorată meșterilor bătrîni. Numărul „meșterilor mijlocii“ nu este precizat, ci „toți cîți vor fi“ — spune documentul — în afara meșterilor tineri și a celor bătrîni.

Aceștia din urmă sînt în număr de 6 și înlocuirea lor se face prin promovarea unui meșter mijlociu, cu care ocazie acesta oferă bătrînilor o găleată de vin, o porție de mîncare și o bucată de friptură.

Acești „meșteri bătrîni“ se bucurau de o situație privilegiată în breaslă: la împărțirea banilor breslei lor li se cuvenea cel mai mult, la ospetele ucenicilor și calfelor erau desemnați să participe, iar festinul lor era cel mai costisitor, de 16 florini, comparativ cu al celorlalți.

Tot din rîndul celor 6 meșteri bătrîni erau aleși și cei doi staroști. În unele locuri statutul îi numește pe amîndoi cu această denumire, uneori pe cel de al doilea îl pomeneste cu numele de „meșter de breaslă“; în tot cazul, acesta din urmă avea în păstrare bunurile breslei. Conform obiceiurilor împămîntenite la Cluj, spune statutul, unul trebuia să fie maghiar, iar celălalt sas.

Alegerea staroștilor breslei timplărilor se făcea din doi în doi ani; ei răspundeau de fapt în fața magistratului orașului Cluj pentru calitatea și prețul produselor confecționate de membrii breslei. Ei organizau distribuirea de materii prime, respectiv a lemnului, umblau cu tabla de breaslă pentru convocarea ședințelor pe care, dealtfel, le și conduceau, administrau averea, veniturile și cheltuielile breslei. În același timp, la sfîrșitul mandatului lor, după doi ani, staroștii erau obligați să dea socoteală în fața breslei despre privilegiul breslei și bunurile acesteia în bani și argintărie. Odată cu prezentarea dării de seamă, starostele primea 2 florini pentru lemne de foc. Staroștii sînt primii invitați la festinurile date de ucenici și calfe.

În afară de staroști, din organul de conducere al breslei mai făceau parte și meșterii „controlori“, în breasla timplărilor în număr de 2, în atribuțiile cărora intrau verificarea lucrărilor de măiestrie, a calității altor produse confecționate de membrii breslei, confiscau produsele de proastă calitate ale membrilor breslei sau ale meșterilor nebreslași.

Un ultim aspect care trebuie amintit, legat de situația meșterilor, se referă la funcțiile lor politice, respectiv la participarea lor ca reprezentanți ai breslei la viața politică a Clujului.

Se știe că întărirea puterii economice a breslelor a făcut ca acestea, prin reprezentanții lor, să ajungă la conducerea orașelor, breslele cele mai puternice participînd în măsură mai mare. Chiar dacă breasla timplărilor nu era dintre cele mai bine cotate, găsim însă și dintre timplari printere notabilitățile orașului.

Cartea de procese verbale a breslei timplărilor alcătuită în 1683¹¹, dar care conține și însemnări retroactive mergînd pînă la 1630, menționează numele lui Tótházi István jurat, Hannes Orelt senator (Centum Pater), Andreas Neéb senator și locotenent al gărzii civile (Dux Pedes-

¹¹ Jakab Elek, *Kolozsvár története*, II, Budapesta, 1888, p. 621.

trium Civium), Hannes Lew Rehner jurat asesor, substitut de magistrat, Franz Bath perceptor al orașului, Pesti György, Centum Pater și contabil, Kövendi György centumvir.

Nu se specifică anii când acești meșteri și-au exercitat funcția, în tot cazul este vorba de secolul al XVII-lea, când se pare că breasla tâmplarilor a atins un nivel economic care-i justifică și accesul la viața publică.

VIORICA POP

LA CORPORATION DES MENUISIERS DE CLUJ
AU XVII-ÈME SIÈCLE
(Première partie)
(Résumé)

On interprète quelques articles des statuts de la corporation des menuisiers de Cluj au XVII-ème siècle, articles concernant la structure du système hiérarchique de la corporation et les obligations de chaque catégorie.